

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ТА ІННОВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Харківська А.А.,

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та психології,
проректор з науково-педагогічної роботи*

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(м. Харків, Україна)*

The article discusses the features of a systematic approach and innovations in modern pedagogical science. Identified goals of modern education. Species considered active learning in modern education. Considered didactic task in dealing with which the active learning methods. The main priorities of modern education in the context of innovation, the necessity of a systematic approach in innovation in the educational process.

Keywords: *systemic approach, innovation, active learning, the educational process.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціально-економічні перетворення, які здійснюються в Україні, зумовили значні зміни в розвитку системи освіти. Відповідно до цього була розроблена Державна національна програма „Освіта (Україна ХХІ століття)”, що передбачає ґрунтовне реформування освітньої системи, спрямованої на підвищення рівня підготовки фахівців для народного господарства, формування та розвитку творчої особистості з високим рівнем знань, умінь і навичок та професійної культури.

В сучасних умовах науковці розробляють такі моделі навчально-виховного процесу, що допомагають утвердити якісно нові взаємини між його учасниками. Ці взаємини спрямовані на гуманізацію та активізацію навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів-учасників освітнього процесу, забезпечують інтенсивне оволодіння необхідним комплексом знань, умінь і навичок, а також гармонійний розвиток особистості майбутнього фахівця, сприяють його адаптації до нових умов життя.

Визначальними тенденціями розвитку української освітньої системи стають фундаменталізація, посилення гуманістичної спрямованості, духовної та загальнокультурної складової, формування у студентів системного підходу до аналізу складних технічних і соціальних ситуацій, стратегічного мислення, виховання соціальної та професійної мобільності, бо мобільність сучасного світу породжує соціальну мобільність людини. Технологічні перетворення у виробництві, що йдуть одне за одним, змушують людину постійно перевчатися. Отже, система освіти має готувати людину до можливих професійних і соціальних перетворень. Необхідність підтримання високої конкурентоспроможності на динамічному ринку праці вимагає від людини прагнення до самонавчання, самовиховання і самовдосконалення протягом усього активного трудового життя. Отже, дослідження проблеми системного підходу та інновацій в сучасній педагогічній науці є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розглянувши наукові джерела з питань використання системного підходу та впровадження інновацій, слід за-

значити, що в більшості з них висвітлені різні аспекти цих питань. Методологічне значення для розуміння й усвідомлення проблем впровадження інновацій в нових соціально-економічних умовах мають положення, викладені в працях В.Андрущенко, С.Гончаренка, Д.Дзвінчука, І.Зязюна, В.Кременя, С.Крисюка, В.Лугового, Т.Лукиної, В.Лутая, В.Майбороди, С.Майбороди, В.Пікельної, Н.Протасової та інших.

До окремих теоретичних і практичних аспектів упровадження інновацій звертаються Є.Березняк, М.Дарманський, Д.Дейкун, П.Дроб'язко, Г.Єльнікова, О.Зайченко, Л.Калініна, М.Кондаков, М.Корніяка, А.В.Мазак, Г.Сурмило, Г.Федоров, П.Худомінський та інші.

Проблеми вдосконалення системного підходу в освіті розкрито в наукових працях В.Маслова, Л.Даниленко, Н.Островерхової, Ю.Конаржевського, М.Сунцова та інших.

Вивченню теоретичних засад системного підходу в освіті присвятили свої роботи Л.Березівська, Л.Даниленко, В.Докучаєва, Г.Єльнікова, В.Лазарев, О.Попова, М.Поташник, Є.Хриков, Г.Цехмістрова та інші.

Теоретичні засади та технології інноваційної діяльності розглядали: К.Ангеловські, В.Загвязінський, Г.Єльнікова, В.Лазарев, З.Мазур, В.Паламарчук, О.Попова, М.Поташник, А.Пригожин, В.Сластьонін, Л.Подимова, А.Хуторський та інші. Розгляду теоретичних засад і технологій системного підходу в педагогічній освіті свої роботи присвятили В.Андрущенко, Є.Белозерцев, Г.Бордовський, В.Буравіхін, А.Вербицький, М.Лазарев, Л.Міщенко, А.Піскунов, В.Погребняк, В.Сластьонін та інші.

Мета статті: розглянути системний підхід та інновації в сучасній педагогічній науці. Розглянути різновиди активних методів навчання в сучасній освіті. Визначити основні пріоритети сучасної освіти в контексті впровадження інновацій. Обґрунтувати необхідність системного підходу під час впровадження інновацій в освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Поняття інноваційної технології з'явилося в зв'язку з модернізацією традиційної системи навчання. Інноваційні технології так само, як й інші технології, мають свою структуру, що включає в себе такі групи: 1) педагогічні технології на основі гуманізації та демократизації педагогічних відносин – це технології з процесуальною орієнтацією, пріоритетом особистісних стосунків, індивідуальним підходом, яскравим гуманістичним спрямуванням. До них відносяться педагогіка співробітництва, гуманно-особистісні технології тощо; 2) педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів. Приклади: ігрові технології, проблемне навчання, навчання на основі базових концептів, комунікативне читання та інше; 3) педагогічні технології на основі ефективності організації управління процесом навчання. Приклади: програмоване навчання, технології диференційованого навчання, технології індивідуалізації, групові та колективні способи навчання, комп'ютерні (інформаційні) технології тощо; 4) технології на основі методичного вдосконалення та дидактичного реконструювання навчального матеріалу. Приклади: збільшення дидактичних одиниць, технологія реалізації теорії поетапного формування розумових дій та інше; 5) природовідповідні, що використовують методи народної педагогіки і спираються на природні процеси розвитку дитини.

Невід'ємною частиною інноваційних технологій є використання активних методів навчання. Під активними методами навчання розуміють спрямування

на більшу активність суб'єкта в навчальному процесі. Введення таких методів у навчальний процес підвищує пізнавальну активність студентів, посилює їхній інтерес, мотивацію, розвиває здібність до самостійного навчання, максимально забезпечує зворотний зв'язок між студентами та педагогом.

На сьогодні найпоширенішими є такі активні методи навчання: практичний експеримент; метод проектів – форма організації навчального процесу, яка орієнтована на творчу самореалізацію особистості учня, розвиток його інтелектуальних та фізичних можливостей, волевих якостей і творчих здібностей у процесі створення нових продуктів, що несуть у собі об'єктну й суб'єктну новизну; групові обговорення – групові дискусії щодо конкретного питання в невеликих групах (від 6 до 15 учасників); мозковий штурм – спеціалізований метод групової роботи, спрямований на генерацію ідей та стимулювання творчого мислення кожного учня; ділові ігри – метод організації активної роботи учнів, спрямований на напрацювання певних рецептів ефективної навчально-професійної діяльності; рольові ігри – метод, що використовується для засвоєння нових знань та здобуття певних навичок у сфері комунікацій. Рольова гра можлива за наявності не менше двох „гравців”, кожному з яких пропонується провести цільове спілкування один з одним відповідно до визначеної ролі; баскет-метод – метод навчання на основі імітації ситуації; тренінг – навчання, при якому в ході прожиття спеціально змодельованих ситуацій студент має можливість розвинути та закріпити необхідні знання та навички; навчання з використанням комп'ютерних навчальних програм; аналіз практичної ситуації – метод прийняття рішень: його ціль – навчити аналізувати інформацію, виявляти основні проблеми, генерувати альтернативні шляхи їхнього вирішення, обирати оптимальне рішення та формувати програму дій [1; с. 110].

Обрання методів залежить від різних чинників. Значною мірою воно визначається кількістю студентів, оскільки більшість методів можна використовувати лише в невеликих групах. Але в першу чергу обрання метода визначається дидактичною задачею заняття. Розглянемо дидактичні цілі заняття та відповідні методи активного навчання: 1) узагальнення раніше вивченого матеріалу – групова дискусія, мозковий штурм; 2) продуктивний виклад великого за обсягом матеріалу – мозковий штурм, ділова гра; 3) розвиток здібностей до самонавчання – ділова гра, рольова гра, аналіз практичних ситуацій; 4) підвищення мотивації навчання – ділова гра, рольова гра; 5) обробка матеріалу, що вивчається – тренінги; 6) застосування знань, умінь та навичок – баскет-метод; 7) використання досвіду студентів під час викладу нового матеріалу – групова дискусія; 8) моделювання навчальної чи професійної діяльності студентів – ділова гра, рольова гра, аналіз практичної ситуації; 9) освоєння навичок особистісного спілкування – рольова гра; 10) ефективне створення творчого проекту – метод проектів; 11) розвиток навичок роботи в групі – метод проектів; 12) набуття умінь діяти в стресовій ситуації – баскет-метод; 13) розвиток навичок прийняття рішень – аналіз практичних ситуацій, баскет-метод; 14) розвиток навичок активного слухання – групова дискусія [2; с. 220].

У зв'язку з новими соціально-економічними відносинами в суспільстві цілі та задачі вищої освіти зазнали змін на всіх рівнях від середньої загальноосвітньої школи до вищої професійної. Переорієнтація цілей викликала інтенсифікацію пошуку нових підходів до освіти як у дидактичних задачах, так і в педагогічних технологіях. Цей пошук відомий як інноваційний рух у галузі освіти. Слід зазначити, що, зважаючи на різноманітність підходів, навіть термін „інновація”

тракувався неоднозначно, доки не було введено наступне визначення: „Інновація (innovation – введення нового) – це кінцевий результат творчої діяльності, що отримала втілення у вигляді нової чи вдосконаленої продукції, яка реалізується на ринку, або нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності. Отже, інновація – це результат реалізації нових ідей та знань з метою їхнього практичного використання та задоволення певних потреб споживачів” [3; с. 40].

Слід зазначити, що впровадження системного підходу та інновацій в контексті сучасних ринково-економічних відносин сприяє постійному перетворенню та вдосконаленню системи освіти. Але змінюється не лише система, а й цілі освіти. Відповідно до цього розглянемо сучасні цілі освіти на різних рівнях. Так, сучасна загальна середня освіта виступає пріоритетною сферою накопичення знань та формування вмінь, створення максимально сприятливих умов для виявлення та розвитку творчих здібностей кожного громадянина, виховання в ньому працелюбності та високих моральних принципів.

У навчально-професійній освіті це – підготовка кваліфікованих фахівців (робітників, службовців) з усіх основних напрямів суспільнокорисної діяльності на базі основної загальної освіти.

У середній професійній освіті – підготовка спеціалістів середньої ланки, задоволення потреб особистості в поглибленні та розширенні освіти на базі основної середньої (повної) загальної чи навчально-професійної освіти.

У вищій освіті – підготовка та перепідготовка спеціалістів відповідного рівня, задоволення потреб особистості з поглиблення та розширення освіти на базі середньої (повної) загальної або середньої професійної освіти [4; с. 12].

Відповідно до цього можна порівнювати традиційну та інноваційну освіту в рамках системного підходу, проаналізувавши зміни, які відбулися з елементами педагогічної системи. Педагогічна система та функціонування її взаємопов’язаних елементів докладно описані в роботах В. Беспалько. Відповідно до його підходу, можна виділити три рівня цілеутворення: глобальний, етапний і оперативний [5; с. 8].

Раніше замовниками освітніх послуг у нашій країні були держава та суспільство. Зміна соціально-економічних відносин привела до трансформації держави та суспільства й, як наслідок, до формування нового списку замовників. На сьогодні замовниками є особа, держава та суспільство. Відповідно до зміни списку замовників змінюються й глобальні цілі освіти, а, отже, це приводить до нового формулювання етапних цілей.

В умовах сьогодення змінюється трактування освітнього стандарту. Сьогодні вже з’явилися роботи, де стандарт розглядається як умова, що може бути створена освітньою системою для забезпечення нормального розвитку (навчання, виховання) людини відповідно до його інтересів. Наприклад, наявність спектру освітніх послуг, фінансово-економічної бази, відповідного кадрового складу, комфортного психологічного клімату тощо. Відповідно до цих позицій стандарт розуміють не як список компетенцій (знань, навичок, умінь), які студент має отримати до певного часу, а як загальний орієнтир для самооцінки можливості вийти до тієї чи іншої соціально-освітньої ніші. Такий підхід перетворює студента на учасника проектування не лише етапних, але й оперативних цілей. І це природно. Оскільки особа є замовником освітніх послуг, які формують всі цілі, починаючи з глобальних. На відміну від традиційної школи, у тому числі й професійної, де учні не могли брати участь в проектуванні цілі, у сучасній школі вже можливий вибір

профільного класу, індивідуального плану навчання та технології навчання, враховуючи дистанційну [6; с. 48].

Зміна цілей, викликаючи природну трансформацію змісту освіти та, відповідно, студентів, визначає нові дидактичні завдання для кожного з рівнів освіти. Вирішення нових дидактичних завдань можливе лише на основі сучасних освітніх технологій, до характерних рис яких можна віднести: особистісну орієнтацію та гуманізацію навчального процесу, заснованого на принципах цілісності, формування нульових (загальні навчальні вміння, навички та способи пізнавальної діяльності) та ключових компетентностей взаємного зв'язку, індивідуалізації та інформатизації [7; с. 120].

У сьогоденній освіті необхідно звернути увагу на питання виробництва спільних навчальних матеріалів. Адже існуюча модель не тільки затратна, але й досить повільно пристосовується до мінливих запитів споживачів. ВНЗ починають поступово включатися в рух за більш відкриті освітні ресурси, розміщуючи навчальні матеріали в Інтернеті. Це вагомий внесок у модернізацію системи освіти. Це також дозволить реорганізувати освітній процес.

Висновки. Слід зазначити, що системний підхід та інновації в сучасній педагогічній науці є важливими чинниками її безперервного розвитку. Впровадження інноваційних методів у навчально-виховний процес сприяє його перетворенню у відповідності до сучасних умов, впливає на формування особистості людини, прищеплюючи їй високоморальні якості та готуючи до життя у мінливому сучасному світі.

Сучасна освіта, спираючись на системний підхід та постійне впровадження інновацій, готує випускників до адаптації в різних умовах і обставинах професійної діяльності, розвиває в них здатність до самонавчання та самовдосконалення, сприяє швидкому освоєнню нових умінь та навичок.

Отже системний підхід та інновації в сучасній педагогічній науці сприяють постійному розвитку освіти.

Список використаних джерел

1. Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною освітою в регіоні /Г.В.Єльнікова. – Харків: Крок, 1999. – 303 с.
2. Луговий В.І., Управління освітою: навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління» /В.І.Луговий. – К.: УАДУ, 1997. – 302 с.
3. Харківська А.А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ: монографія /А.А.Харківська. – Х.: ХГПА, 2011. – 350 с.
4. Зязюн І.А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки: монографія; за ред. І.А.Зязюна. – К.: Впол, 2000. – 636 с.
5. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения /В.П.Беспалько. – М.: ИПРО, 1995. – 192 с.
6. Пикельная В.С. Теоретические основы управления. Школоведческий аспект /В.С.Пикельная. – М.: Вишняя школа, 1990. – С.31–86.
7. Поташник М.М. Как развивать педагогическое творчество /М. М. Поташник. – М.: Знание, 1987. – 78 с.